

Відрук отримано
25.06.2026
Голова разової
спеціалізованої вченої
ради ДФ.26.133.128
доктор педагогічних
наук, професор
Олександр Олена
Миколаївна

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ.26.133.128
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
завідувачу кафедри музикознавства та музичної освіти
факультету музичного мистецтва і хореографії
Ользі ОЛЕКСЮК

Рецензія

рецензента **Сухомлінової Тетяни Петрівни**, кандидата мистецтвознавства, доцента кафедри академічного та естрадного вокалу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка про дисертацію **Россіхіної Марини Володимирівни «Італійська оперна традиція в українському вокальному виконавстві та педагогіці останньої третини XVIII – початку XX століття»**, подану на здобуття наукового ступеню доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Італійська оперна школа більше трьох століть є безумовним взірцем вокального виконавства в світовій практиці. Її традиції, професійні вимоги та методика викладання мали величезний вплив на національні вокальні школи світу. А на теперішній час мистецтво bel canto є основою сучасної академічної школи. В історії українського вокального мистецтва італійська вокальна традиція була прийнята як еталон та переусвідомлена в поєднанні з національним співочим досвідом. Актуальність дисертаційного дослідження Россіхіної Марини Володимирівни безперечна, оскільки в роботі послідовно представлено процес впровадження італійської школи співу як світового взірця в українській вокальній практиці в період останньої третини XVIII – початку XX століття. В науковому доробку здобувачки розкривається проблематика впливу італійської традиції bel canto на становлення і розвиток українського вокального виконавства, що є актуальним для сучасного вітчизняного музикознавства в сфері вокального мистецтва.

Наукова новизна (с. 17-18) результатів дисертаційного дослідження має достатньо широкий діапазон. В роботі вперше комплексно досліджено та систематизовано процес впровадження італійської вокальної традиції як

монументальної виконавської школи в українську вокально-виконавську та мистецьку культуру означеного періоду; репрезентовано історичну картину щодо творчої, викладацької та менеджерської діяльності відомих українських оперних співаків, італійських викладачів та антрепренерів в мистецькому осередку Європи та України того часу; виявлено особливості українського вокального стилю на основі *bel canto* та доповнено інформацію щодо авторських методик викладання О. Мишуги, С. Крушельницької та К. Брун. Дисертанткою проведена колосальна робота з джерельною базою щодо історії вокального мистецтва Італії та України означеного періоду в поєднанні з висвітленням розвитку вокальної педагогіки. Виконавська спеціальність Марини Володимирівни Россіхіної пояснює її науковий інтерес до теми даної роботи, що є основним мотивом для здійснення ґрунтового дослідження.

Перший розділ дисертації присвячений вивченню феномену стилю *bel canto* та етапам розвитку італійської опери XVII – початку XX століття. У **підрозділі 1.1** розглядається історія виникнення жанру опери, її характеристики, різновиди (класифікація), та особливості розвитку у зв'язку з діяльністю різних композиторських шкіл Італії, представники яких внесли значний вклад в розвиток кантילени та віртуозного виконання. Відповідно, в підрозділі має місце огляд театрального життя Італії того часу, що надає можливості комплексно охопити феномен опери XVII ст. Аналіз процесу розвитку жанру опери охоплює різні художні епохи – бароко, класицизм, модернізм; засвідчує еволюцію вокальної мови від речитативу *secco* до віртуозності та реалізму у вигляді взаємозв'язку слова, музики та втілення емоційного стану героя. Крім історичних фактів та характеристики творчості композиторів розкриваються особливості вокального виконавства того часу (видатні імена, співочий діапазон, регістри, вокальні прийоми, акторська реалізація, художня інтерпретація, методика викладання). Дисертанткою зазначено, що розвиток жанру опери рухається від камерного жанру до потужного соціально-політичного явища, де задіяні всі види мистецтва

сягаючи масштабних розмірів; від суто національного явища – до світового феномену, що зробило стиль *bel canto* світовим взірцем на наступні століття.

Підрозділ 1.2 базується на висвітленні педагогічних та методичних засад вокального стилю *bel canto* зазначеного періоду. Розглядаються типологія вокально-виконавських стилів – речитативний, кантилений, колоратурний. Дисертантка зазначає, що *bel canto* представляє собою комплекс, який має три складові: вокально-виконавська школа, композиторська творчість, педагогічна діяльність, що розвивались синхронно. Здобувачка зазначає, що у XIX ст., відбувається еволюційний перехід від метафорично-інтуїтивного навчання, до викладання з урахуванням знань з фізіології та фізики звуку. У зв'язку з цим на цьому етапі роботи широко розглядаються педагогічні, фізіологічні та наукові засади вокального виконавства того часу.

Другий розділ присвячений педагогічній діяльності італійських вокальних педагогів у підготовці українських співаків останньої третини XVIII – початку XX ст. **Підрозділ 2.1** містить персоналії українських співаків, що навчались в Італії та їх італійських вчителів. Серед українських виконавців того часу в роботі зазначено: Марко Полторацький, Гаврило Марцинкевич, Максим Березовський, Дмитро Бортнянського, Микола Іванов (Карбаченський), Олександр Мишуга, Віра Астаф'єва, Марія Лубковська, Соломія Крушельницька та інші. Важливим в підрозділі є висвітлення методики навчання таких видатних італійських педагогів-практиків як Падре Джованні Баттіста Мартіні, Бальдассаре Галуппі, Еліодоро Б'янкі, Андреа Ноццарі, Жозефіною Фодор, Джироламо Крешентіні, Леоне Джиральдоні тощо. В роботі доведено, що майстерність та викладацький талант італійських митців стали фундаментом для створення української вокальної школи. У **підрозділі 2.2** йдеться про італійських музикантів, що викладали як в приватній практиці, так і в українських мистецьких закладах освіти того часу. Серед них Джузеппе Беллолі, Джузеппе Сарті, Аделаїда Фаббрі, П'єтро Кантареллі, Сальваторе Сабателлі, Етторе Гандольфі, Федеріко Бугамеллі,

Доменіко Дельфіно-Менотті тощо. В роботі зазначено, що навчання мало комплексний характер, де крім співу увага приділялась іншим музичним дисциплінам, що призвело до стрімкого зросту музичної освіти в широкому сенсі. Крім особливостей викладацької діяльності італійських маестро в дисертації висвітлюється вклад італійських антрепренерів в розвиток вітчизняних театрів та презентацію українських оперних співаків.

В **Третньому розділі** досліджуються шляхи поширення італійської оперної традиції українськими виконавцями та педагогами XIX – початку XX століття. У **підрозділі 3.1** вперше репрезентовано та узагальнено історичні факти щодо виступів українських співаків на сценах європейських оперних театрів (І. Бутенка, О. Мишуги, В. Астаф'євої, О. Герасименка, М. Лубковської, С. Крушельницької, О. Каміонського, К. Брун, О. Ольгіної). Представлене дослідження щодо виконавської діяльності українських співаків свідчить про досягнення ними високих стандартів стилю *bel canto* та презентацію української вокальної майстерності на європейській сцені. **Підрозділ 3.2** присвячено історії впровадження та адаптації італійського вокального досвіду в українській виконавській та педагогічній практиці кінця XIX – початку XX століття. Опрацьована дисертанткою численна італійська періодика того часу свідчить про досягнення українськими виконавцями бездоганного рівня професіоналізму та наявності у них взірцевої якості універсального митця оперного мистецтва. Встановлено, що наслідування італійської вокальної традиції в поєднанні з українським культурним ґрунтом призвело до створення вітчизняної академічної вокальної школи.

В процесі дослідження дисертанткою використано комплексний підхід щодо використання наукових методів. Серед них: історико-хронологічний, біографічний, компаративний метод, а також метод джерелознавчого аналізу, що свідчить про всебічний підхід для досягнення мети та наукових завдань дисертації. Використані методи надали змогу встановити етапи розвитку вокального виконавства та освіти в Україні у взаємозв'язку з мистецькою

співпрацею з італійськими майстрами *bel canto*; поповнити біографічні дані видатних виконавців та викладачів означеного періоду; виявити особливості української модифікації італійського *bel canto*.

Здобувачка має 3 фахові одноосібні публікації та 1 тези на матеріалах конференцій, що відповідають тематиці дисертації та містять основні результати дисертаційного дослідження. Кількість і обсяг публікацій відповідають вимогам МОН України. Оформлення списку використаної літератури, цитат і посилань у тексті дисертації здійснено згідно бібліографічним вимогам Національного стандарту України 8302:2015.

Дисертація має загальний обсяг 202 сторінки, (основна частина 156 сторінок), складається з анотації, вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел (налічує 334 найменувань, з них – 212 іноземною мовою) та додатків. Робота має завершений вигляд та відповідає вимогам щодо змісту, оформлення й обсягу. Наданий текст представляє собою самостійне дослідження. У рецензованій кваліфікаційній науковій роботі ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації не виявлено.

Високо оцінюючи дисертаційне дослідження Россіхіної Марини Володимирівни в процесі ознайомлення з текстом виникли деякі зауваження та уточнюючі питання.

Зауваження:

Дисертанткою в дослідженні використано значна кількість російської та російськомовної літератури. Використання подібних джерел, що видані в Україні в період Російської імперії (XIX ст.) та радянської влади є зрозумілим, оскільки українська мова була під заборону, а матеріал, що містять такі джерела є важливим для досягнення мети даного дослідження. Зазначу, що під час воєнної агресії РФ щодо України використання та цитування джерел російського походження другої половини XX та початку XXI століття не варто використовувати (Москва, Ленінград, Санкт-Петербург). На с. 46. підрозділу 1.2 наявне цитування з українським перекладом російського науковця. На

сторінках 65-66 дисертації згадується російський композитор Міхаїл Глінка (в дисертації Михайло Глінка). Також на с. 84 при згадуванні про діяльність італійського педагога Джузеппе Сарті варто було зосередитись на його діяльності на теренах тодішньої України уникаючи згадок про Москву та Петербург, оскільки його діяльність в Росії не стосується теми дисертації.

Рекомендація.

У Першому розділі дисертації представлено панорамний огляд розвитку італійської опери від зародження жанру – до зразків веристської опери ХХ століття. Це зумовило абсолютно доцільне звернення авторки до ґрунтовних праць сучасних зарубіжних та українських дослідників історії західної музики: Р. Тарускіна, М. Бондса, М. Черкашиної, В. Жаркової та інших. Водночас, вважаю, що для створення більш повного уявлення про оперне мистецтво XVII – XVIII століть, не зайвим було б ознайомитися з дослідженням корифея німецького музикознавства ХХ століття Фрідріха Блуме. Основні положення його праць, присвячених музиці бароко та класицизму, викладені, зокрема, у двотомнику «Епохи історії музики в окремих викладах» в українському перекладі. Тож рекомендую здобувачці взяти до уваги цю книгу, яка, можливо, стане у пригоді в подальшому дослідженні теми.

Питання:

1. Пані Марино, серед методів, перелічених у Вступі дисертації, фігурує компаративний. Поясніть, будь ласка, яким чином він був використаний у дослідженні.
2. Ще одне запитання стосується італійської періодики, зокрема, журналів *Rivista teatrale melodrammatica* та *Il mondo artistico*, опрацювання яких дало змогу віднайти чимало нових відомостей про українсько-італійські зв'язки в межах досліджуваної проблеми. Хотілося б дізнатися: яким чином здійснювалася робота з цими виданнями? Чому саме ці журнали були обрані

для ознайомлення? Чи стали вони вичерпним джерелом інформації для пошуків українських «слідів» в Італії?

Зазначені зауваження не впливають на змістовність та обґрунтованість дисертаційного дослідження та позитивну оцінку рецензента.

Дисертація Россіхіної Марини Володимирівни є, безперечно, науковим здобутком в українському сучасному мистецтвознавстві. Актуальність та наукова новизна безсумнівні. Анотація містить основні положення здійсненого дослідження. У висновках рецензованої роботи відображено результати дослідження, що свідчить про досягнення мети та виконання поставлених завдань. Широке коло раціонально використаних українських та зарубіжних наукових джерел, архівних та періодичних видань дало змогу дисертантці виявити системність впровадження стилю bel canto в українське вокальне виконавство означеного періоду. Дослідження є завершеним, структурованим, ґрунтовним і важливим не тільки в науковій, а й в виконавсько-педагогічній площині. Дисертація на тему «Італійська оперна традиція в українському вокальному виконавстві та педагогіці останньої третини XVIII – початку XX століття» відповідає вимогам, затвердженим МОН України, а її автор, Россіхіна Марина Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво, за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво».

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри академічного
та естрадного вокалу Факультету
музичного мистецтва і хореографії
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Т. П. Сухоминова